



УДК 378.1

Виховна компонента дисциплін соціально-гуманітарного циклу в освітньому процесі сучасних ВНЗ

Олена Солошенко,

кандидат історичних наук, доцент,

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Сучасна Україна на шляху входження до європейського простору здійснює реформування економічної, суспільної та культурної сфери. У відповідності до потреб суспільства відбувається вдосконалення та оновлення змісту сучасної вищої освіти. Першочергово запроваджуються новітні підходи до викладання навчальних дисциплін, зокрема соціально-гуманітарних, які мають якнайповніше відповідати нагальним потребам і держави, і окремої особистості. Вивчення соціально-гуманітарних наук є однією із головних та необхідних передумов для входження молоді у загальнокультурне світове співтовариство, формування її глибокої світоглядної позиції і досягнення духовної самостійності у незалежному суспільстві. Євроінтеграція України в єдиний освітній простір обумовлює комплексне та гармонійне поєднання освітньої та виховної компоненти навчального процесу.

Вища освіта сьогодення призначена не лише надавати певний обсяг знань, навичок та умінь, а перш за все, виховувати креативну особистість, здатну критично мислити, постійно навчатися та розвиватися. Вимога часу для ВНЗ — підготовка висококваліфікованих, інтелектуально розвинених, конкурентоздатних фахівців, гідних громадян української держави. В статті 26 Закону «Про Вищу освіту» наго-

лошено, що серед інших основних завдань вищого навчального закладу є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства [5].

Проблематика реформування та зміни парадигми сучасної вищої школи, модернізація та новітні тенденції в організації сучасного освітнього процесу, зокрема його виховної складової, в останні роки неодноразово піднімалися та досліджувалися як у навчальній [4], так і у науковій літературі [8].

Обґрунтування важливості якісного, нетенденційного та неупередженого викладання змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу у ВНЗ, зростання їх ролі в освітньому процесі в умовах гуманізації та євроінтеграції, зокрема у формуванні особистості студента, його політичної культури та громадянської позиції стає постійним об'єктом досліджень науковців [1].

Останнім часом в умовах гуманістичного переорієнтування змісту освіти, в процесі формування загальних компетентностей випускників ВНЗ, зростає важливість виховної складової освітнього

процесу. У зв'язку з цим, теоретичні і методологічні дослідження та розробки щодо ролі та місця виховної роботи у ВНЗ набувають все більшої актуальності. Фахівці зосереджують увагу на аналізі місця та ролі виховної роботи в освітньому процесі, аналізують сутність, структуру, функції та етапи її організації у вищому навчальному закладі як одного із важливих чинників формування особистості [2].

Таким чином, на сучасному етапі проблема організації виховної роботи як важливої складової освітнього процесу у вищому навчальному закладі набуває особливої актуальності. Виховна компонента освітнього процесу особливо змістовно реалізується при викладанні циклу соціально-гуманітарних дисциплін, мета яких полягає у формуванні світогляду людини, поєднанні професійної діяльності із загальними гуманістичними цінностями.

Соціально-гуманітарні навчальні дисципліни у вищих навчальних закладах вирішують наступні завдання щодо поєднання навчального та виховного напрямків організації освітнього процесу: допомогти молодій особистості усвідомити найважливіші гуманістичні цінності та традиції нашого суспільства; сприяти розумінню природи суспільних та міжособистісних відносин, їх соціокультурних та інших аспектів; оволодіти початковими знаннями про людину і суспільство (за допомогою таких навчальних дисциплін, як історія України, філософія, політологія, соціологія, культурологія студент формує своє особисте уявлення про світ та місце у ньому людини); зорієнтувати студентів на вивчення дисциплін, які формують у них розуміння себе як суб'єкта соціальних відносин, розкривають особливості взаємодії соціальних спільнот, сприяють самоідентифікації особистості, без якої неможливо досягнути успіхів в обраній професії і в житті в цілому; засвоїти певну суму знань, що лежать в основі формування особистої громадянської позиції, які допомагають виробити власну політичну позицію, активізують процеси залучення молоді

до політичного життя країни, формують морально стабільного та відповідального за свої вчинки громадянина; підготувати висококваліфікованого спеціаліста, компетентність якого буде сприяти процесам євроінтеграції України [10]. Соціально-гуманітарні науки завжди відіграють важливу роль у формуванні громадянського обриса особистості студента, незалежно від його професійної підготовки, майбутнього місця роботи та власних інтересів.

Саме тому освітній та виховний процеси мають гармонійно доповнювати та збагачувати один одного, знаходитися у тісному взаємозв'язку, сприяти формуванню у студента національної свідомості, правової грамотності, патріотизму, соціальної та громадянської активності, загальної культури особистості, системи моральних та культурних цінностей. Освіта і виховання, у сукупності з етнокультурними традиціями, постають як історико-культурні складові менталітету суспільства.

Варто зазначити, що освітньо-виховна робота у ВНЗ націлена допомогти студенту визначити своє ставлення до подій минулого і сучасного, відношення до економічних, політичних та культурних реалій сьогодення, сформувавши особистий світогляд, індивідуальність і самореалізацію, уміти володіти собою, своїми емоціями тощо. Слід зауважити, що сьогодні кардинально змінюється характер взаємовідносин між викладачами та студентством: спілкування виходить за межі навчальної аудиторії та не обмежується питаннями навчального процесу — поширюється та затверджується стиль довіри, співпраці та співтворчості. За таких умов необхідним є вдосконалення та оновлення форм та методів виховної роботи у ВНЗ.

Про важливість виховного вектора сучасного освітнього процесу свідчать прийняті нормативні документи: Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Стратегія національно-патріотичного

виховання дітей та молоді на 2016 — 2020 роки, в яких обґрунтовуються засади національно-патріотичного виховання особистості. Вони спрямовані на оновлення освітньо-виховного процесу, виховання патріотизму, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань українців та незалежності України.

Гогодні, імплементуючи директиви нормативних документів державного рівня щодо організації виховної роботи у ВНЗ, з метою підвищення ефективності здійснення виховного процесу в умовах конкретного вищого навчального закладу, створюють відповідні структурні підрозділи. В ХНУБА вже багато років успішно та результативно працює Рада з організації виховної діяльності (очолює перший проректор ХНУБА Д.Л. Череднік), яка координує всю виховну систему університету, публікує інформаційно-довідкові матеріали щодо планування, систематизації, спрямування та упорядкування виховної роботи у ВНЗ. Відповідні матеріали розміщуються на сайті університету [9].

У ВНЗ система виховання студентів має розгалужену структуру і охоплює такі основні напрями: національно-патріотичне виховання (формування національної свідомості і відповідальності за долю України; виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті; виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій); інтелектуально-духовне виховання (розвиток пізнавального інтересу, творчої активності; виховання потреби самостійно здобувати знання; реалізація особистісного життєвого вибору та побудова професійної кар'єри на основі здібностей і знань, умінь і навичок; виховання здатності формувати та відстоювати власну позицію); громадянсько-правове виховання (прищеплення поваги до прав і свобод людини та громадянина; виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів України; виховання гро-

мадянського обов'язку перед Україною, суспільством; формування політичної та правової культури особистості; залучення студентської молоді до участі у добровільних акціях і розвитку волонтерського руху); моральне виховання (формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни; засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань; становлення етики міжнетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків); екологічне виховання; естетичне виховання (розвиток естетичних потреб і почуттів; формування у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на українських народних традиціях та кращих надбаннях світової культури); трудове виховання; фізичне виховання та утвердження здорового способу життя [7, с. 7, 10].

Як бачимо, реалізація більшості напрямів безпосередньо пов'язана із соціально-гуманітарним циклом підготовки фахівців. Саме такі дисципліни мають змістовий виховний вектор: їх ідейною основою є загальнолюдські пріоритетні цінності, формування у молоді національної свідомості, патріотизму, пріоритету збереження суспільної стабільності тощо. Адже студентський вік — це період становлення особистості, обґрунтування віри у власні сили, комунікативної взаємодії, засвоєння моральних та гуманістичних цінностей людства.

В сучасних умовах особливе місце відводиться національно-патріотичному вихованню студентства. Серед принципів патріотичного виховання варто окремо звернути увагу на принцип історичної і соціальної пам'яті, спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців. Цей принцип неможливо реалізовувати без врахування принципу національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури;

здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу.

В Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді визначена мета патріотичного виховання, яка серед інших складових передбачає утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України [6]. Саме вивчення навчальних дисциплін з історії та культури України забезпечує її реалізацію.

Кафедра українознавства та євроінтеграції ХНУБА накопичила різноманітний позитивний досвід гармонійного поєднання освітнього та виховного процесів. Ознайомлення студентів із важливими історичними датами, подіями та персоналіями у вигляді тематичних занять, тем для наукових досліджень чи інформаційних повідомлень, відвідування музеїв та виставок вже давно увійшли до освітнього процесу при викладанні нашою кафедрою курсів соціально-гуманітарного циклу.

З метою формування в студентів історичної пам'яті, національної свідомості і самосвідомості, національної гідності, глибоких патріотичних почуттів, в межах науково-дослідницької діяльності студентів кафедрою успішно опрацьована методика студентських наукових досліджень засобами «усної історії». Актуальну методику опису подій очима очевидців, їх спогадами, враженнями, емоціями широко використовують у новітніх дослідженнях сучасні гуманітарні науки. В межах курсу «Історія України» студентам було запропоновано вивчення певного періоду історії радянської України, наприклад, періоду Другої світової війни очима покоління дітей війни (засобами «усної історії»). Вивчаючи навчальні дисципліни культурологічного спрямування, студенти досліджують історико-культурну та етнологічну спадщину: готують дослідження — презентації щодо збереження обрядовості та традиційної української культури в їх родинях. Це сприяє спілкуванню між представниками

різних поколінь, яке, як правило, цікаве, має яскраве емоційне забарвлення, сприяє родинному зближенню, взаєморозумінню, відкриває нові сторінки сімейної спадщини. Отже, відновлення та збереження сторінок родинної історії напряму пов'язане із вихованням гідного громадянина, спадкоємністю поколінь.

Навчальна дисципліна «Історія українського козацтва», введена в навчальний процес за ініціативою Вченої ради механіко-технологічного факультету. Вивчення історії українського козацтва сприяє відродженню патріотичних почуттів у новій генерації українців, розвитку духовності, самоусвідомленню причетності до національних коренів, розвитку духовності шляхом вивчення цієї дисципліни як складової суспільних дисциплін навчальних закладів. Курс покликаний реалізувати пізнавальну, виховну, світоглядну, національно-свідому функції з метою формування всебічно розвинутої особистості, яка здатна активно включитись до суспільного життя, формування національної і духовної культури, високих громадянських якостей спеціалістів на основі вивчення історії українського козацтва, прищеплення навичок використання історико-культурних знань майбутніми спеціалістами для оптимального рішення професійних питань [3, с.12].

Соціально-гуманітарні дисципліни досить «мобільні»: в межах навчальних програм є можливість коригувати або уточнювати змістову частину курсів у відповідності до актуальності сьогодення, зокрема, розширеного або поглибленого висвітлення питань щодо вшанування ювілейних та важливих подій, особистостей, періодів чи дат. Останнім часом освітньо-виховний процес кафедри спрямований на виконання Указу Президента України щодо проголошення 2017 рік роком Української революції 1917–1921 років. Плануються та вже проведені різноманітні заходи: засідання студентського наукового товариства кафедри «Кліо», студентські читання, круглі столи, тематичні заняття тощо. Адже неупереджене

висвітлення подій Української революції допоможе довести, що 1917 - 1921 роки — це був визначальний період української історії у прагненні народу до національного самовизначення та державотворення — головних складових української національної ідеї. Формат студентських наукових досліджень в межах вивчення курсів соціально-гуманітарних дисциплін — це органічне поєднання навчальної та виховної роботи.

Таким чином, якісна та результативна організація виховного процесу у вищому навчальному закладі є конче актуальною і необхідною. В основу цього виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, толерантності, наступності та спадкоємності поколінь. Випускники ВНЗ покликані утверджувати загальнолюдські та національні морально-духовні цінності. Вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, їх гармонійне поєднання із різними видами виховної діяльності є одним із головних пріоритетів і органічною компонентою сучасної освіти.

Література

1. *Архипова Є. О.* Гуманітарна освіта як засіб протидії негативним інформаційним впливам [Електронний ресурс] / Є.О. Архипова // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Вип. 1. — 2015. — С. 3-9. — Режим доступу: <http://journal-phipsyped.kpi.ua/article/view/45481>; Ігнатюк О. А. Потенціал дисциплін соціально-гуманітарного циклу у випереджальній фаховій підготовці студентів в умовах технічного університету [Електронний ресурс] / О. А. Ігнатюк. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2011_15/files/P1511_53.pdf; Карнаух А.А. Вплив соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі на формування політичної культури студентської молоді [Електронний ресурс] / А. А. Карнаух // Наук. часопис НПУ ім.

М. П. Драгоманова. Вип.1. — 2009. — С. 76-79. — Режим доступу: <http://enpuiр.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3167/1/Karnaikh.pdf>; Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції / Б. А. Воронкова, М. А. Дебич, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін.; за заг. ред. Г. В. Онкович. — К., 2014. — 326 с.; Ципко В. О. Роль соціально-гуманітарних наук у формуванні особистості студента Вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / В. О. Ципко. — Режим доступу: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probл_silsk_shkolu/15/visnuk_5.pdf.

2. *Бело́ва Л. О.* Проблеми та завдання розвитку виховної системи ВНЗ / Л. О. Бело́ва // Мультиверсум. Філософський альманах. — Київ, 2005. — № 46. — С. 34-41; Бело́ва Л. О. Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики / Л. О. Бело́ва. — Харків : НУА, 2004; Дурманенко О. Л. Виховна робота у ВНЗ як чинник формування особистості майбутнього фахівця [Електронний ресурс] / О. Л. Дурманенко // Наук. вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. — 2016. — С. 31-37. — Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/Nvvnur_2016_2_7.pdf; Кошельник В. В. Організація виховної роботи зі студентами у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / В. В. Кошельник. — Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Koshelnyk.php>.

3. *Виховна система ХНУБА: нові підходи та технології реалізації.* Інформаційно-довідкові матеріали; за ред. Д.Л. Чередніка. — Харків : ХНУБА, 2015. — 67 с.

4. *Гладуш В. А.* Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посібник / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко — Дніпропетровськ, 2014. — 416 с.; Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи / В. Л. Ортинський. — К. : Центр навч. літ., 2009. — 472 с.; Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. — Херсон, 2011. — 608 с.; Фіцула М. М. Пе-

дагогіка вищої школи : навч. посібник / М. М. Фіцула. — К. : Академвидав, 2006. — 352 с.

5. Закон України «Про Вищу освіту» [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства освіти та науки України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.

6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: наказ МОН № 641 від 16.06.15 року [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства освіти та науки України. — Режим доступу: www.mon.gov.ua/content/Новини/2015/06/16/konczepczija.doc.

7. Організація виховної роботи у вищих навчальних закладах : посібник з нормативно-правових документів ; за ред. М. П. Хоменка. — К. : Аграрна освіта, 2009. — 88 с.

8. Приходько В. В. Стратегія реформи національної вищої школи / В. В. Приходько. — Дніпропетровськ : Журфонд,

2014. — 460 с. ; Рябченко В.І. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу : [Електронний ресурс] / В.І. Рябченко — К. : Фітосоціоцентр, 2015. — 674 с. — Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6285/1/Рябченко-Вища-школа-України.pdf>.

9. Сайт Харківського національного університету будівництва та архітектури. Режим доступу: http://www.kstuca.kharkov.ua/normatyvni_documenty_universytetu/

10. Ципко В. О. Роль соціально-гуманітарних наук у формуванні особистості студента вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / В.О. Ципко. — Режим доступу: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/15/visnuk_5.pdf.

09.05.2017